

ÖREBRO UNIVERSITET
Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete
Socialt arbete
Examensarbete
Kandidatnivå, 15 högskolepoäng
VT 2019

BARNETS BÄSTA, ETT TVIVELAKTIGT BEGREPP?

- **En studie om barnets bästa i familjerättens
utredningar gällande umgänge med våldsutövande
förälder**

Författare: Jamie Niklasson & Amanda Turunen

Handledare: Rúna Í Baianstovu

Sammanfattning

Studien syftar till att undersöka vad begreppet barnets bästa innebär i familjerättens vårdnads-, boende- och umgängesutredningar där umgänge med våldsutövande förälder är aktuellt. Studien tar sin inspiration från grundad teori, en induktiv forskningsansats som utgår från empiri snarare än teori. Studien utgår därför inte utifrån en specifik och explicit teori, istället identifieras det på empirisk väg vad barnets bästa innebär i praxis i familjerättens utredningar. Studien bygger på nio utredningar som familjerätten har skrivit som underlag till tingsrättens beslut i nio olika vårdnadsfall. Utredningarna kodas, i linje med grundad teori, i olika steg för att identifiera kärnkategorier. Dessa är: våld, barnets talan och föräldraförmågor. Utifrån det studerade materialet dras slutsatsen att barnets bästa är ett kontextbundet begrepp vars innehåll varierar i olika ärenden. Begreppet lämnar utrymme till socialsekreterarens subjektiva tolkning i och med att det är ett relativt innehållslöst begrepp utan någon konkret definition. Detta bekräftar det som tidigare forskning också lyfter fram som problematiskt med begreppet. Vidare lämnas det i studien ett förslag på hur begreppet skulle kunna bli mer rättssäkert och objektivt om det gjordes om till en modell snarare än, som i sin rådande form, vara ett allmänt accepterat begrepp.

Nyckelord: barnets bästa, familjerätt, umgänge, våld, våldsutövande förälder, partnervåld.

Abstract

This study aims to investigate what the concept of the child's best interests is in family law concerning custody, housing and contact, when contact with an abusive parent is current. The study takes inspiration from grounded theory as an inductive research approach based on empiricism rather than theory. The study is therefore not based on a specific and explicit theory, instead an analysis tool is applied aiming at identifying what is perceived as the best interests of the child in these family law investigations. The study is based on nine investigations that social workers at the office of family law has written as a basis for the court's decision in nine different custody cases. The investigations have, in line with grounded theory, been coded in various steps to identify the core categories. These are: violence, the child's voice and parental abilities. Based on the material studied, the conclusion is drawn that the best interest of the child is a contextual concept which varies in different matters. The concept leaves space for the social workers subjective interpretation, since it is a relatively contentless concept without any concrete definition. This confirms what previous research also highlights as problematic with the concept. Furthermore, the study provides a proposal on how the concept could become more legal certain and objective if it was converted into a model rather than a generally accepted concept in its current form.

Keywords: The child's best interests, family law, contact, violence, abusive parent, intimate partner violence.

Förord

Först och främst vill vi tacka Andreas Ilberg, arkivarie vid Örebro tingsrätt, utan din hjälp med att få fram lämpligt material hade denna uppsats aldrig varit möjlig att genomföra. Vi vill också tacka vår handledare Runa í Baianstovu för givande diskussioner och stöttning under hela arbetsprocessen. Sist men inte minst vill vi tacka varandra för ett bra samarbete men framförallt för allt skratt och peppningar som har gjort att vi orkade kämpa vidare i de stunder denna uppsats kändes omöjlig att slutföra. Stort tack och bra jobbat, tänk, vi klarade det!

Jamie Niklasson

Örebro 6 juni 2019

Amanda Turunen

Örebro 6 juni 2019

Innehållsförteckning

Inledning	5
Problemformulering	5
Syfte	6
Tidigare forskning	6
Umgänge med våldsutövande förälder	7
Barnets bästa	9
Analytiskt ramverk	11
Barnets bästa som analysverktyg	11
Metod	12
Urval	13
Datainsamling	13
Grounded theory	13
Analysmetod	14
Resultat och analys	15
De nio utredningarna	15
Våld	18
Barnets talan	21
Föräldraförmågor	23
Förslag till utveckling av begreppet	24
Diskussion	25
Barnets bästa i utredningarna	25
Nära och god relation med en våldsutövande förälder	26
Behov av vidare forskning	27
Studiens tillförlitlighet	27
Slutsats - Begreppet barnets bästa	28
Till sist	28
Referenslista	29

Inledning

Under senaste sammanställningen från 2014 var 6 900 barn föremål för vårdnads-, boende- och umgängesutredningar i Sverige, utav dessa utredningar handlade en fjärdedel enbart om tvist gällande vårdnad och umgänge (Justitiedepartementet, 2017). Vidare var de tre vanligaste omständigheterna för yrkandet av ensam vårdnad samarbetssvårigheter mellan föräldrarna, bristande föräldraförmåga och våld/hot mot föräldern (Justitiedepartementet, 2017). Barn som lever i familjer där det förekommer våld mellan föräldrarna befinner sig i en extra utsatt situation i förhållande till vuxna som blir offer för våld i hemmet, detta eftersom att ett barn ofta har andra förutsättningar att hantera sin situation som våldsoffer. Följaktligen kan barnet, i samband med att bli offer för våldet hemma, samtidigt förlora känslan av att ha någon att anförtro sig åt (Singer, 2012).

När föräldrarna tvistar om vårdnad, boende och umgänge gällande ett barn är det tingsrätten som beslutar om detta (Justitiedepartementet, 2017). Tingsrätten kan besluta om att ett barn ska ha sitt stadigvarande boende hos den ena föräldern, och gör tingsrätten det har barnet enligt föräldrabalken (1949:381) 6 kap. 15 § rätt till umgänge med den föräldern som barnet inte bor hos. Samma lag 6 kap. 2a§ lyfter att:

“Barnets bästa skall vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid - risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och - barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. *Lag (2006:458)*”.

Barnets bästa är till följd av detta ett centralt begrepp i vårdnads-, boende- och umgängesutredningar.

Problemformulering

I en rapport som presenterats av Barnombudsmannen (2005) förtydligas det hur det nästintill alltid är till barnets bästa att ha kontakt och umgänge med båda sina föräldrar. Vidare presenteras också att endast ett fåtal mål där det yrkats på umgänge ej fått bifall. Det vanligaste är att barnet får umgänge i någon form med den förälder som barnet inte har stadigvarande boende hos trots uppgifter om att det förekommit våld (Barnombudsmannen, 2005). Parallellt med detta finns det forskning som visar att våld kan eskalera efter separation och även upprätthållas genom umgänge med barnet, då den våldsutövande föräldern utnyttjar umgänget för att fortsätta utöva våld (Dahlkild-Öhmans, 2011; Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013). Samma forskning visar också att det är skadligt för barns utveckling och hälsa att utsättas för och bevittna våld.

Socialtjänsten möter dagligen barn som har blivit utsatta för eller bevittnat våld i hemmet samt barn vars föräldrar befinner sig i tvister med varandra (Singer, 2012). Familjerätten, som är en del av socialtjänsten, ansvarar för att handlägga vårdnads-, boende- och umgängesutredningar och socialsekreterare har uppdraget att göra utredningar som fungerar som underlag för tingsrättens beslut i dessa typer av mål (Föräldrabalk, 1949:381, 6 kap. 19 §).

Därmed är det av vikt för socialsekreterare att ha god kunskap om de olika faktorer som har betydelse när frågor om vårdnad-, boende- och umgänge utreds. Eftersom att barnets bästa ska vara avgörande i alla beslut om vårdnad- boende- och umgänge (Föräldrabalk, 1949:381, 6 kap. 2a §) är det även av vikt att socialsekreterare är medvetna om vad barnets bästa innebär i dessa typer av ärenden. Särskilt viktigt är det i mål där uppgifter om våld förekommer då det är problematiskt att avgöra vad som är barnets bästa när umgänge med tidigare våldsutövande förälder blir aktuellt (Singer, 2012). I nuläget finns ingen konkret förklaring av vad begreppet innebär vilket är problematiskt eftersom att det lämnar ansvaret till de enskilda socialsekreterarnas tolkningar. Att ha en lagstiftning som lämnar i stort sätt allt åt den enskilde individens tolkning är ansvarslöst och riskerar leda till bristande rättssäkerhet.

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka vad begreppet barnets bästa innebär i familjerättens vårdnads-, boende- och umgängesutredningar där umgänge med våldsutövande förälder är aktuellt. Syftet kan preciseras med följande frågeställningar:

- Vilka uttalade resonemang lyfts fram som betydelsefulla i förhållande till barnets bästa i familjerättens utredningar?
- Hur konkretiseras begreppet barnets bästa i familjerättens utredningar?
- Går det att konkretisera begreppet barnets bästa ytterligare, och isåfall hur?

Tidigare forskning

Tidigare forskning om barns umgänge med våldsutövande förälder är ett mångfacetterat område som både bedrivs inom socialt arbete, psykologi och juridik. Den forskning som presenteras här är både av nationell (Barnombudsmannen, 2005; Carter och Forsell, 2014; Dahlkild-Öhmans, 2011; Eriksson, 2011; Forsell, 2016 & Staf & Almqvist, 2015) samt av internationell karaktär (Adams, 2006; Halliday, 2008; Smeyers, 2010; Warshak, 2015; Wattenberg, Troy, & Beuch, 2011 & Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013). Dock är majoriteten av artiklarna skrivna utifrån en svensk kontext. Valet av detta är gjort utifrån att uppsatsen handlar om instanser i svensk myndighetsutövning som regleras av svensk lagstiftning vilket gör arbetet beroende av den svenska kontexten. Inom forskningsområdet används både kvalitativa och kvantitativa ansatser men, de artiklar som inkluderats i denna studie är framförallt kvalitativa. Anledningen till det är att denna studie har en kvalitativ inriktning. Därav blir det av vikt att få en inblick över det kvalitativa forskningsområdet. Utöver den kvalitativa forskningen har även viss kvantitativ forskning inkluderats i syfte att ge en bredare bild av nuvarande kunskapsläge.

Umgänge med våldsutövande förälder

Få studier inom området *umgänge med våldsutövande förälder* har en tydlig uttalad vetenskapsteoretisk utgångspunkt men det går att genom datainsamlings- och analysmetoder utläsa att forskningen sker i en bred vetenskapsteoretisk ansats där såväl hermeneutiska, positivistiska som kritiskt realistiska ansatser finns. Vidare saknar forskningen i många fall en tydligt utskrivna teoretisk ansats som underlag till analys och diskussion.

Forskningen som presenteras nedan visar på en konsensus gällande att det kan vara negativt för barns utveckling och hälsa att utsättas för och bevittna våld. Forskningen är även överensstämmande gällande slutsatsen att umgänge mellan barnet och den tidigare våldsutövande föräldern kan bidra till att våldet upprätthålls både mot barnet och den andre föräldern trots att föräldrarna har separerat. Utöver detta finns skiljaktigheter i forskningen gällande huruvida det är positivt för barnet att ha fortsatt umgänge med båda sina föräldrar trots att det förekommit våld samt forskning som säger att det inte är positivt för barnet i de specifika fall där umgänge upprätthåller våld. Följande text kommer att beskriva båda dessa aspekter.

Tidigare i texten beskrivs det hur barn nästintill alltid gynnas av att ha kontakt med båda sina föräldrar och att det fungerar positivt för barnets hälsa och utveckling (Barnombudsmannen, 2005). Efter en separation mellan två föräldrar blir oftast barnets fortsatta kontakt med båda föräldrarna en viktig del att lösa eftersom att en gynnsam kontakt är av vikt för barnets välmående och för att den exempelvis inte ska få känslan av att bli övergiven eller ha skuld över separationen (Halliday, 2008).

Som tidigare nämnt visar forskning att barns umgänge med en förälder som tidigare utövat våld mot barnet eller den andra föräldern kan vara negativt för barnet på grund av att våldet mellan föräldrarna, samt mot barnet, kan fortgå även efter att föräldrarna har separerat (Dahlkild-Öhmans, 2011.; Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013.; Forsell, 2016). De våld som tidigare förekommit inom familjen kan fortsätta eller till och med eskalera i samband med en separation eller efter separationen (Dahlkild-Öhmans, 2011.; Forsell, 2016). Våldet kan således fortgå trots att föräldrarna inte längre träffar varandra, genom att den våldsutövande föräldern hittar olika metoder och nya arenor där våldet kan få fortsätta utövas (Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013 & Dahlkild-Öhmans, 2011). Våldet kan vara såväl fysiskt som psykiskt och riktas mot föräldern och ibland även mot barnet. I de fall där barn efter separationen har sitt stadigvarande boende hos den våldsutsatta föräldern och umgänge med den andra föräldern, kan umgängen vara exempel på en arena där våldet mot föräldern och barnet fortsätter (Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013.; Dahlkild-Öhmans, 2011).

En amerikansk studie som undersökte föräldrars respons på våld som utövats av den andre föräldern och som de hade en vårdnadstvist med, visade att tolv av nitton tidigare våldsutövande föräldrar utnyttjade sin umgängestid med barnet för att fortsätta utöva våld mot den andre föräldern (Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013). Framförallt handlade det om psykiskt våld i form av verbala nedvärderingar och kränkningar om den andres föräldraförmåga. Ytterligare en taktik som användes av den våldsutövande föräldern för att

fortsätta kontrollera den våldsutsatta var att inte följa de dagar och tider som umgängesbeslutet innehöll. Föräldern kunde exempelvis hålla barnen hos sig längre än de bestämda tiderna, kräva mer anpassning från den andre föräldern, vilja byta dagar eller likande men vägrade sedan själv att anpassa sig om den andre föräldern hade behov av att frångå schemat. Vidare visade studien även att barnen kunde utsättas för fysiskt eller psykiskt våld under umgängestiderna, exempelvis i form av försummelse, genom att umgängesföräldern inte spendera tid med barnet eller att lämna ifrån sig barnet till någon annan person under umgängestiderna (Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013).

Barn som bevittnar våld mellan sina föräldrar kan påvisa liknande symtom som barn som varit direkt utsatta för våld av en förälder (Adams, 2006). Det kan exempelvis handla om posttraumatiskt stressyndrom, sömnsvårigheter, magont, huvudvärk, utåtagerande beteende och sämre verbal förmåga (Adams, 2006). Ytterligare en konsekvens för barn som upplever våld kan vara att de döljer eller förändrar sina intressen och viljor för att anpassa sig efter och förhålla sig till den konfliktfyllda eller våldsamma situationen mellan föräldrarna (Staf & Almqvist, 2015). Barn kan även ta ansvar för konfliktfyllda situationer med den våldsutövande föräldern och samtidigt känna sig otrygga i dennes närvaro. Barnen kan känna sig otrygga trots stöd från andra vuxna, exempelvis skolkuratoren eller den andre föräldern (Staf & Almqvist, 2015).

Föräldraförmåga är ett centralt begrepp i diskussionen om *tillräckligt bra föräldrar*, det finns många faktorer som påverkar föräldraförmågan och utövandet av våld är endast ett exempel (Forsell, 2016.; Carter & Forsell, 2014). Därför är det problematiskt att det i en juridisk och social kontext i Sverige i vissa fall tycks räcka med att en förälder inte utövar våld för att föräldern ska anses vara tillräckligt bra (Forsell, 2016). Vidare finns det även könsskillnader som innebär att det ställs högre krav på föräldraförmågor hos mammor än vad det gör hos pappor. Det tycks räcka med att en pappa slutar utöva våld för att han ska vara en bra förälder medan det ställs högre krav på mamman, som ska kunna tillgodose barnets samtliga behov för att vara en tillräckligt bra förälder. Utöver våldsaspekten och könsskillnaderna tycks det också vara så att fokus ofta ligger på att väga den våldsutsatta förälderns föräldraförmågor mot den våldsutövande förälderns våld istället för att väga båda föräldrarnas möjliga användande av våld respektive föräldraförmågor mot varandra (Forsell, 2016). Carter och Forsell (2014) menar att en våldsutövande förälders föräldraförmåga inte automatiskt blir tillräckligt bra enbart på grund av att våldet upphör, de menar att det finns ett eventuellt ointresse för barnet hos dessa föräldrar samt en ökad risk för försummelse.

Barn som lever i hemförhållanden där det förekommer våld eller har umgänge med en våldsutövande förälder har en form av fysisk tillgång till sin förälder genom att denne är fysisk närvarande, dock kan barn ändå uppleva att de inte kan lita på eller prata med föräldern (Carter & Forsell, 2014). Det blir således mer fokus på kvantitet i kontakt mellan barn och förälder snarare än kvalitet. I en svensk studie som studerar den våldsutövande förälderns föräldraförmåga utifrån barns beskrivningar framgår det att barn ofta ser den våldsutsatta som den föräldern som ska tillgodose barnets behov och som ansvarar för barnets välmående och omhändertagande samt att det är den föräldern som barnet förlitar sig på (Carter & Forsell,

2014). I samma studie blir det tydligt att barnen beskriver den våldsutövande föräldern som tillräckligt bra så länge den inte utövar våld i någon form, dock tillskrivs inte den föräldern samma kvalitativa och viktiga egenskaper eller uppgifter som den våldsutsatta tillskrivs av barnen. Utifrån barnens egna beskrivningar fungerar den våldsutövande föräldern snarare som en reserv för barnen ifall den andra föräldern skulle försvinna eller inte kunna hjälpa barnet. Utöver det beskrivs föräldern som lat, manipulativ och krävande (Carter & Forsell, 2014). Kontakten mellan barnet och den våldsutövande föräldern kan därför påverkas och möjligen förbättras om större fokus hamnar på att hålla den våldsutövande ansvarig för sina handlingar (Forsell, 2016). Att låta den våldsutövande få hjälp med sin förmåga av att vara en närvarande förälder snarare än att bara låta barnen bearbeta och återhämta sig från våldet för att sedan ha umgänge med en förälder som möjligen enbart slutat använda våld men inte fått insikt i sin problematik (Forsell, 2016).

För att sammanfatta de nuvarande kunskapsläget om umgänge med våldsutövande förälder kan vi konstaterat att det finns forskning som visar att det är gynnsamt för ett barn att ha kontakt med båda sina föräldrar (Barnombudsmannen, 2005; Halliday, 2008), vilket även lagstiftning och barnkonventionen styrker. Kontra detta finns det forskning som visar att umgänge med en förälder som tidigare varit våldsamt mot barnet eller den andre föräldern kan möjliggöra att barnet fortsätter att utsättas för eller bevittna våld (Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013; Dahlkild-Öhmans, 2011; Forsell, 2016).

Barnets bästa

Barnets bästa är ett centralt begrepp inom det valda forskningsområdet, där alla bedömningar och beslut om umgänge med våldsutövande förälder görs utifrån Föräldrabalk [FB] (SFS 1949:381). Under 6 kap. 2a § i samma lagstiftning står det uttryckligen att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut gällande vårdnad, boende och umgänge. Det finns relativt lite forskning om begreppet barnets bästa och den forskning som finns utgår från begreppet som ett analysverktyg eller har på annat sätt bara inkluderat begreppet i forskningen. Det finns färre studier som fokuserar på själva begreppet och definitionen av det, och den forskning som ställer frågor om detta ger sällan några konkreta svar. Justitiedepartementet (2005) lyfter fram att beslut i enlighet med barnets bästa ska bygga på beprövad erfarenhet och kunskap om vad som på kort- och lång sikt är mest gynnsamt för barnets fysiska- och psykiska mående samt barnets utveckling.

Beslut utifrån barnets bästa innebär att försöka förutse vilka konsekvenser ett beslut kommer att få för barnet på längre och kortare sikt och då ta det beslutet som kan förutsägas vara mest gynnsamt för barnet (Justitiedepartementet, 2005; Skivenes, 2010). Barnets bästa kan också beskrivas som en standard som prioriterar barnets rättigheter framför föräldrars rättigheter och som möjliggör att bedöma varje fall av föräldra-barn relation individuellt (Warshak, 2015). Vidare kan barnets bästa ge domstolen en möjlighet att göra en individuell utredning och bedömning av enskilda fall för att se vilka förutsägbara konsekvenser som på bästa sätt kan tillgodose barnets behov. Utifrån detta lyfts flexibilitet och anpassningsförmåga fram

som grundstenar i begreppet barnets bästa och tillåter flera faktorer att spela in, som tillsammans resultera i en slutgiltig bedömning (Warshak, 2015).

Justitiedepartementet (2005) lyfter att barnets egen åsikt ska tas i beaktande vid beslut som är till barnets bästa (Justitiedepartementet, 2005) och för att synliggöra barnets åsikter kan därför barnsamtal genomföras i utredningar. Barnsamtalets grundläggande syfte är att göra barnet delaktigt och ge barnet möjlighet att uttrycka sin åsikt gällande sin situation (Dahlkild-Öhman, 2011). Även Eriksson (2011) diskuterar barns delaktighet kopplat till när vikten av att barns åsikter ska höras i tvister och hänvisar till svensk lagstiftning om att barn, med hänsyn till ålder och mognad, har rätt att komma till tals i ärenden som påverkar dem. Utöver barnets deltagande ger Eriksson (2011) inga konkreta svar på frågan vad barnets bästa egentligen innebär, en fråga som författaren själv lyfter i sin artikel. Vidare kan barns bästa i förhållande till dess deltagande i utredningar också vara problematiskt eftersom att det inte alltid är möjligt att genomföra barnsamtal (Dahlkild-Öhman, 2011). Både barnets ålder, beroendeställning och lojalitet till sin förälder samt barnets utvecklingsfas kan bli hinder för genomförandet av att samtala med barnet (Dahlkild-Öhman, 2011). Att synliggöra och ta hänsyn till barnets egen åsikt blir därför en viktig och ibland problematisk del i konceptet att besluta om barnets bästa.

Det finns även forskning som ifrågasätter begreppet barnets bästa (Baianstovu, 2012; Smeyers, 2010) och som lyfter komplexa frågor gällande begreppet. Exempelvis lyfts problematiken om barnets bästa verkligen ska betraktas utifrån lång eller kort sikt, vilka grundläggande värden som ska prioriteras i beslut om barnets bästa och om det går att formulera en giltig regel över vad som är till barnets bästa i enskilda fall. Det som är gynnsamt för ett barn behöver inte nödvändigtvis vara det för ett annat barn och således kanske det inte går att prata om det bästa för barnet (Baianstovu, 2012). Vidare menar Smeyers (2010) att argument för vad som är barnets bästa endast kan vara spekulationer då alla enskilda fall är individuella och det går inte att uttala sig med säkerhet om vad som i närtid och framtid kommer visa sig vara det bästa för barnet.

Sammanfattningsvis visar forskning på området att begreppet barnets bästa innehåller många olika aspekter (Justitiedepartementet, 2005; Skivenes, 2010; Warshak, 2015; Dahlkild-Öhman, 2011; Eriksson, 2011; Baianstovu, 2012; Smeyers, 2010). En av de aspekter som forskning lägger tyngd vid i bedömningar om barnets bästa är barnets egen åsikt i den aktuella frågan. Det lyfts också fram att begreppet kräver flexibilitet och anpassningsförmåga vilket gör det svårt att finna en konkret innebörd av begreppet. Vidare visar forskning att begreppet ska bygga på beprövad erfarenhet och kunskap för att kunna förutsäga konsekvenser för barnet på lång och kort sikt. Begreppet är allmänt accepterat på så sätt att det är en central del i lagstiftningen, samtidigt finns det forskning som ifrågasätter begreppets uppbyggnad och användningen av begreppet i praxis (Justitiedepartementet, 2005; Skivenes, 2010; Warshak, 2015; Dahlkild-Öhman, 2011; Eriksson, 2011; Baianstovu, 2012; Smeyers, 2010).

Analytiskt ramverk

Studien inspireras av en hermeneutisk vetenskapsteoretisk utgångspunkt eftersom den syftar till att nå en förståelse genom tolkning. Hermeneutiken har fokus på förståelse och tolkning av fenomen (Andersson, 2014). Begreppet barnets bästa används i studien som analysverktyg för att studera utredningarna. Genom att tolka hur barnets bästa återfinns och används i utredningarna, studiens empiri, kan en förståelse kring hur familjerätten i sina utredningar motiverar för eller emot umgänge med våldsutövande föräldrar nås.

Barnets bästa som analysverktyg

I tidigare forskning om barnets bästa är den mest konkreta förklaringen av begreppet att det innebär att genom kunskap och beprövad erfarenhet kunna förutsäga vilka konsekvenser ett beslut kommer att få för barnet på kort respektive lång sikt och då välja de beslutet som är mest gynnsamt för barnets välmående och utveckling (Justitiedepartementet, 2005; Skivenes, 2010; Warshak, 2015.). Utöver detta är begreppet situationsbundet i förhållande till rådande värderingar och normer i samhället, detta innebär också att begreppet är föränderligt över tid samt att det kan innehålla olika värderingar i olika kulturer och kontexter. Barnets bästa handlar om beslut som är eniga med rådande normer om vad som anses vara rätt och bra för barnet i det aktuella samhället och kontexten (Singer, 2012; Skivenes, 2010; Justitiedepartementet, 2005).

Något som dock gäller över olika kulturer och samhällen är FN:s barnkonvention som innehåller fyra grundläggande principer som alltid ska beaktas i frågor som handlar om barn. Det handlar om att barnet ska ha rätt till liv och utveckling, rätt till att få uttrycka sin åsikt och att få den respekterad samt att alla barn har samma rättigheter och ett lika värde (Unicef, 2019). Ytterligare en aspekt av begreppet barnets bästa återfinns i Föräldrabalk [FB] (SFS 1949:381) 6 kap. 2a §

“Vid bedömningen av vad som är bäst för barnet skall det fästas avseende särskilt vid - risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, och - barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. *Lag (2006:458)*”.

Med utgångspunkt i lagstiftningen (FB, SFS 1949:381) samt tidigare forskning och litteratur på området (Eriksson, 2011; Singer, 2012; Skivenes, 2010; Smeyers, 2010; Justitiedepartementet, 2005; Warshak, 2015) kan en slutsats dras om att begreppet barnets bästa innebär att på kort och lång sikt se till att barnet inte far illa, får sina grundläggande behov av omsorg och stöd tillgodosedda samt får möjlighet till en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. I studien handlar därför resonemang utifrån barnets bästa om hur familjerätten argumenterar kring hur det på kort och lång sikt ska säkerställas att barnet inte utsätts för eller bevittnar våld, hur barnet ska ges möjlighet att utveckla och bibehålla en nära och god relation med båda sina föräldrar samt hur barnens egen talan har tagit i beaktning vid familjerättens bedömning. Detta är utgångspunkten som utvecklats utifrån tidigare forskning,

lagstiftning samt litteratur på området. Vi är i studien även mottagliga för andra kriterier till begreppet som eventuellt kan upptäckas i texterna.

Metod

Texter och dokument är en av det vanligaste typerna av data inom kvalitativ forskning, ett exempel på sådana texter är offentliga dokument från statliga myndigheter (Bryman, 2011). Den data som studien bygger på är utredningar från familjerätten. Anledningen till varför detta datamaterial användes är att för familjerättens utredningar kan ge en bild av hur socialsekreterare resonerar och argumenterar för olika förslag till beslut samt vilken typ av information som lyfts fram som viktig i dessa typer av utredningar. Intervjuer med socialsekreterare hade varit en alternativ datainsamlingsmetod men för att få mer djupgående information om enskilda ärenden gjordes bedömningen att hela utredningar i text var mer lämpliga. Dokument hos tingsrätten är offentliga handlingar vilket innebär att domar och tillhörande utredningar kan begäras ut av privatpersoner, på så sätt är inte sekretessen något hinder för information vilket de kan vara i intervjuer med socialsekreterare som arbetar under sekretess.

Användande av dokumentation från socialsekreterare som empiri i forskning har både styrkor och svagheter. En svårighet med att använda utredningar som empiri är att de inte är gjorda för att användas i forskningssyfte, de är istället gjorda som ett underlag till att kunna fatta beslut och vad detta underlag ska innehålla är en subjektiv bedömning av den enskilde utredaren om vad hen anser är viktig information att dokumentera (Billquist & Johnsson, 2007). Exempelvis finns det en risk för att information som är av vikt för forskningen saknas i utredningarna eller att information är osäker, detta ger anledning att ifrågasätta informationsvärdet i dessa typer av dokument (Billquist & Johnsson, 2007).

Vidare finns det många styrkor med att använda utredningar från socialsekreterare inom socialtjänsten som empiri vid forskning. Framförallt finns det praktiska fördelar i form av att risken för bortfall är lägre i jämförelse med exempelvis intervjuer och att materialet är lättillgängligt (Billquist & Johnsson, 2007). Etiska hinder som kan uppstå i forskning som berör barn, vilket denna studie gör, kan undvikas om dokument används som empiri istället för direkta möten och samtal med barn (Billquist & Johnsson, 2007). Ytterligare en fördel med denna typ av empiri är att utredningar kan ge en helhetsbild över enskilda ärenden och kan visa hur processer tagit sig uttryck från början till slut. Dokument som empiri har också ett viktigt användningsområde i att de kan användas för att undersöka organisatoriskt viktiga mönster som kan visa på hur något konstrueras inom socialt arbete (Billquist & Johnsson, 2007). De för och nackdelar som Billquist och Johnsson (2007) belyser handlar om att använda barnavårdsutredningar som empiri vilket skiljer sig från denna studie som använder familjerättsutredningar som empiri. Båda typer av dokument är texter som innehåller dokumentation från socialarbetare inom socialtjänsten, vars syfte är att samla information som ska ligga till grund för bedömning och beslut. Detta gör att Billquist och Johnsson (2007) resonemang är applicerbara även för denna undersökning.

Utifrån det som tidigare lyfts gällande fördelarna av att använda utredningar som empiriskt material tillsammans med att studien ämnar få förståelse om hur begreppet barns bästa är konstruerat och tar sig uttryck i dessa typer av texter, blir bedömningen att denna typ av material är mest lämplig att använda för att kunna besvara studiens syfte och frågeställningar.

Urval

Den metod som legat till grund för urvalet av data har varit målstyrt urval. Målstyrt urval är ett icke-sannolikhetsurval vars syfte är att på ett strategiskt sätt välja ut fall eller personer som besitter vissa kriterier eller egenskaper som är av relevans för forskningsfrågan (Bryman, 2011). Urvalet i denna studie är målstyrt i och med att det har funnits tydliga avgränsningar och inklusionskriterier för att få ett urval som är av relevans för forskningsfrågan.

Inklusionskriterierna är följande: ärenden som behandlats vid Örebro tingsrätt, domarna ska vara avslutade under år 2018, domarna ska innehålla beslut angående umgänge mellan barn och förälder, domarna ska även innehålla uppgifter om våld mellan föräldrarna eller av minst en förälder riktat mot barnet eller den andra föräldern samt att det ska finnas en fullständig utredning från familjerätten tillhörande domen.

Inledningsvis av studien fanns en ambition av att undersöka relationen mellan tingsrätten och familjerätten, där av var både domar och utredningar aktuella. Under studiens gång förflyttades fokuset till att enbart handla om familjerättens utredningar och de domskäl som tidigare var en del av det empiriska materialet valdes att kasseras.

Datainsamling

Datainsamlingen gjordes på följande sätt: vi kontaktade tingsrätten i Örebro med förfrågan om att få ta del av domar som handlade om vårdnad-, boende- och umgänge, vilket hos tingsrätten kallas för vårdnads mål. Den första avgränsningen som gjordes var att enbart studera domar som avslutades under år 2018, vilket resulterade i 203 domar totalt. Därefter gjordes avgränsningen att endast behålla de domar som handlade om umgänge samt innehöll uppgifter om att en förälder utsatt den andra föräldern eller barnet för våld, vilket blev totalt 12 domar. Den sista avgränsningen som gjordes var att endast gå vidare med de domar som innehöll en fullständig utredning från socialtjänstens familjerätt, då detta var det som studiens syfte och frågeställningar berörde. Det resulterade i 9 utredningar totalt som omfattade mellan 6–18 sidor.

Grounded theory

Grounded theory, även kallad grundad teori på svenska, är den forskningsansats som studien hämtar sin inspiration ifrån. Teorin handlar om att ta utgångspunkt i empiri snarare än teori vilket gör den till en induktiv forskningsansats (Thornberg & Forslund Frykedal, 2015). Det är centralt inom grundad teori att skapa nya teoretiska modeller som är grundad i den egna empirin (Strauss & Corbin, 1990). En del i processen mot att identifiera nya teoretiska modeller benämns som teoretisk sensitivitet vilket handlar om att upptäcka relationer och

kopplingar mellan de kategorier som redan identifierats tidigare i kodningsarbetet. Det är dessa relationer och kopplingar mellan kategorierna som vidare kan utvecklas till nya teoretiska modeller (Strauss & Corbin, 1990). Vidare består datainsamlingsprocessen inom grundad teori av två olika delar, där forskaren analyserat materialet samtidigt som materialet samlats in. Detta gör att den fortsatta datainsamlingen ständigt påverkas och styrs av det som nyligen samlats in och analyserats, vilket benämns som teoretiskt urval. Det möjliggör att forskaren under datainsamlingen kan belysa nya frågor och ideér som påverkar studien, vilket kräver att forskaren ständigt är flexibel under datainsamlingsprocessen (Strauss & Corbin, 1990). Den grundade teorin är vidare teorigenererande vilket syftar till att konstruera nya teoretiska modeller grundade i empiri snarare än i teori (Thornberg & Forslund Frykedal, 2015).

Studie använder sig utav grundad teori och kommer inte utgå ifrån någon specifik och explicit teori, den kommer istället att använda sig av ett analysverktyg för att på empirisk väg identifiera vad barnets bästa innebär i praxis i familjerättens utredningar.

Analysmetod

Den analysmetod som används i arbetet är kodning. Kodning är en process och strategi för att bearbeta igenom materialet genom att i olika steg dela in texten i koder och kategorier för att på så sätt bryta ner texten och kunna plocka ut de delar som är av relevans för frågeställningen (Thornberg & Forslund Frykedal, 2015). Fördelen med en kodning som analysmetod är att den skalar av texten och bryter ner den till mindre delar (Thornberg & Forslund Frykedal, 2015) vilket är fördelaktigt i denna studie som inkluderar dokument som är stora och omfattande. Analysarbetet inleddes med en substantiv kodning som Thornberg och Forslund Frykedal (2015) förklarar är när koder upptäcks i datamaterialet, kodningen ligger därav nära datamaterialet. Kodningen gjordes på hela utredningarna från familjerätten men det primära fokuset var på utredningarnas sammanfattning- och bedömningsdel. Anledningen är att det är i dessa delar som socialtjänstens egna bedömningar presenteras och är framträdande. Resterande delar av utredningarna innehöll endast information från berörda parter och referenspersoner, vilket inte är information som arbetet fokuserar på att analysera. De koder som hittades efter det första steget i den substantiva kodningen var följande: bakgrund kring involverade personer i ärendet, information om nuvarande situation för involverade parter, information från referenspersoner, involverade parter inställningar till vårdnad, boende och umgänge, generell kunskap och forskning, socialsekreterares bedömningar och resonemang samt uppgifter om våld.

Nästa steg i kodningsarbetet var att göra en selektiv kodning, vilket enligt Thornberg & Forslund Frykedal (2015) innebär att dela in tidigare funna koder i kärnkategorier, vilket är en sammanslagning av de koder som framstår som mest relevanta. De kärnkategorier som identifierades i arbetet var våld, barnets talan och föräldraförmågor. Våld som kärnkategori innefattar uppgifter om våld, där uppgifterna kan utgå från både involverade parter, tidigare utredningar och/eller domar. Våldskategorin omfattar även polisens och socialsekreterares riskbedömningar kring våld. Inom kärnkategorin barnets talan återfinns information om i

vilken utsträckning barnsamtal har genomförts samt vilken typ av information som barnet lämnat som kan återfinnas i socialsekreterarens slutgiltiga bedömning. Kärnkategorin föräldraförmågor berör socialsekreterarens resonemang och bedömning om föräldrarna kan tillgodose barnets behov.

Efter arbetet med kodningen påbörjades nästa steg i processen, att analysera materialet utifrån det valda analysverktyget vilket är begreppet barnets bästa. Begreppet har visat sig i tidigare forskning vara ett ospecificerat och kontextbundet begrepp, nästa steg i analysarbetet blir därför att undersöka vad begreppet barnets bästa faktiskt betyder i praxis utifrån dessa specifika utredningar.

Resultat och analys

Den empiri som ligger till grund för denna studie är de vårdnads-, boende- och umgängesutredningar som familjerätten och socialsekreterare har fått i uppdrag av tingsrätten att genomföra och som bildar underlag för tingsrättens domar i sådana ärenden. Utredningarna utgår alltid från barnet såtillvida att barnet är huvudperson i ärenden hos familjerätten och därför skrivs utredningarna i barnens namn. Vidare syftar utredningarna till att undersöka vad som är till barnets bästa gällande frågor som rör vårdnad, boende och umgänge.

Vi har granskat nio utredningar som fungerar som empiriskt material för studien. I dem presenteras ett persongalleri bestående av en pappa, en mamma och ett, två eller tre barn.

Sju av utredningarna är uppdelade i följande rubriker: barnets aktuella situation, sammanfattning av register, hembesök, barnsamtal, sammanfattning av moderns uppgifter, sammanfattning av faderns uppgifter, referenser och sammanfattning/bedömning. En av utredningarna innehåller samma information men med en annan rubriksättning och en av utredningarna innehåller de ovannämnda rubrikerna bortsett från rubriken hembesök. Det finns inte någon motivering till varför rubriken hembesök inte finns med i just den utredningen, däremot kan det utläsas att barnens boende inte är det huvudsakliga fokuset i föräldrarnas tvist och att det troligen är därför som något hembesök inte genomfördes.

I samtliga utredningar har socialsekreterare samtalat med referenspersoner, det vill säga personer som anses särskilt insatta i barnets livssituation. Dessa är: barnets mentor på skolan, barnskötare på förskola, grundskollärare, förskollärare, klassföreståndare, lärare, kurator på Centrum mot våld i nära relationer och kurator vid barn- och familjeenheten.

De nio utredningarna

Nedan följer en kort sammanfattning av varje utredning. De nummer som varje utredning har blivit tilldelat kommer senare i texten att fungera som referensmarkör till de enskilda utredningarna.

(1) - Utredningen handlar om två barn på tio år respektive fyra år där föräldrarna har gemensam vårdnad och barnen har sitt boende tillsammans med sin mamma på ett skyddat boende på grund av en hotbild som involverar pappas våld. Pappa är dömd för grov misshandel av mamma för vilken han avtjänat ett år och sex månaders fängelse. Pappa yrkar i första hand på ensam vårdnad av båda barnen, i andra hand gemensam vårdnad med stadigvarande boende hos honom och i tredje hand umgänge varannan helg. Mamma har bestritt samtliga yrkanden.

(2) - Utredningen handlar om ett barn på nio år som bor tillsammans med sin mamma och lillasyster. Barnet har umgänge med sin pappa, som bor på samma gård, två timmar varje söndag. Anledningen till utredningen är att mamma yrkar på ensam vårdnad om barnet och i andra hand att det stadigvarande boendet ska vara hos mamma. Pappa önskar fortsatt gemensam vårdnad och att barnet ska ha rätt till umgänge med pappa varannan helg samt att barnet i framtiden ska ha växelvis boende. Pappa är tidigare dömd för misshandel och det finns uppgifter om att han uppträtt hotfullt innan och under utredningstiden.

(3) - Utredningen handlar om två barn i åldrarna tio år respektive fem år som har sitt stadigvarande boende tillsammans med sin mamma och styvpappa. Barnen har idag ingen kontakt med deras pappa och har inte haft någon kontakt de senaste fem åren. Anledningen till utredningen är att mamma yrkar på ensam vårdnad för båda barnen och pappa har svarat med att yrka på att barnen ska ha rätt till umgänge med honom. Föräldrarna tvistar om behovet och rätten till umgänge med pappa. Mamma uppger att pappa återkommande har misshandlat henne, vilket pappa motsätter sig men tillstår att ett bråk har blivit fysiskt.

(4) - Utredningen handlar om två barn i åldrarna tolv år respektive åtta år som har sitt stadigvarande boende hos sin pappa och ett omfattande umgänge med mamma, vidare har föräldrarna gemensam vårdnad om barnen. Pappa har yrkat på att han i första hand ska tillerkännas ensam vårdnad om barnen och i andra hand att barnen ska ha rätt till umgänge med pappa varannan helg. Mamma motsätter sig yrkande och yrkar för egen del att barnen i första hand, inom ramen för gemensam vårdnad, ska ha växelvis boende, i andra hand att barnen ska ha umgänge med mamma varannan vecka och i sista hand att hon ska få ensam vårdnad om barnen. Mamma uppger att pappa utsatt henne för främst psykiskt våld men även fysiskt och sexuellt våld.

(5) - Utredningen handlar om två barn i åldrarna åtta år och sex år som har sitt stadigvarande boende hos sin mamma samt umgänge med pappa varannan helg. Mamma har yrkat på att i första hand tillerkännas ensam vårdnad om barnen och har i andra hand, i kontexten av gemensam vårdnad, yrkat på att barnen ska ha sitt stadigvarande boende hos mamma. Pappa har motsatt sig yrkandet och för egen del yrkat på gemensam vårdnad med växelvis boende för barnen, i andra hand att ensam vårdnad om barnen och avslutningsvis yrkat på umgänge varannan vecka onsdag-måndag. Mamma uppger att pappa utsatt henne för fysiskt och psykiskt våld vilket pappa motsätter sig. Pappa är dömd för brott mot mamma och har kontaktförbud gentemot mamma.

(6) - Utredningen handlar om tre barn i åldrarna tretton, elva och nio. Det har sitt stadigvarande boende hos mamma som är ensam vårdnadshavare och har inget umgänge med

pappa. I utredningen framkommer att barnen under sin uppväxt bevittnat omfattande våld från pappa mot mamma samt även blivit utsatta för slag själva. Mamma och barn lever sedan flera år tillbaka med skyddade personuppgifter. Pappa yrkar på umgänge med samtliga tre barn tre timmar varje vecka i närvaro av umgängesstöd under en period av fem veckor, därefter varannan helg, jämna veckor, från fredag till lördag under två månader och därefter varannan helg från fredag till måndag. Mamma har helt bestritt pappas yrkanden.

(7) - Utredningen handlar om två barn som är sju respektive fem år gamla, barnen har sitt stadigvarande boende hos mamma som även är ensam vårdnadshavare. Enligt tidigare dom ska barnen ha umgänge med pappa en dag i veckan, varannan vecka ska umgänget innefatta övernattnings hos pappa. Detta umgänge ska enligt uppgifter från båda föräldrarna inte vara fungerande. Enligt uppgifter från mamma har pappa under lång tid utsatt framförallt mamma för psykisk och fysisk misshandel men även barnen har varit utsatta. Mamma yrkar att tingsrätten ska förordna att barnen inte ska ha något umgänge alls med pappa. Pappa har bestritt mammas yrkande och för egen del yrkat i första hand att vårdnaden om barnen ska tillkomma honom ensam, i andra hand att vårdnaden om barnen ska tillkomma parterna gemensamt, samt att barnen inom ramen för gemensam vårdnad ska ha sitt stadigvarande boende hos honom, i tredje hand att barnen ska ha rätt till löpande umgänge med honom varje veckoslut från fredag till måndag samt storhelgs- och semesterumgänge.

(8) - Utredningen handlar om ett barn på tretton år som har sitt stadigvarande boende hos mamma, mamma är även ensam vårdnadshavare. Barnet har haft umgänge med pappa varannan helg och vid lov enligt nuvarande dom från tingsrätten. Det har tidigare förekommit våld mellan föräldrarna under tiden de levde tillsammans, pappa har utsatt mamma för grov misshandel vid flera tillfällen samt blivit dömd och avtjänat fängelsestraff för detta. Barnet har bevittnat våld mellan föräldrarna. Mamma yrkar att tingsrätten ska besluta om att det inte ska finnas något reglerat umgänge mellan barnet och pappa, pappa har i sin tur bestritt yrkandet och yrkar på att nuvarande dom om umgänge ska kvarstå.

(9) - Utredningen handlar om två barn i åldrarna elva respektive tio. Mamma är ensam vårdnadshavare och barnen har sitt stadigvarande boende hos henne samt umgänge med pappa. Pappa är tidigare dömd för misshandel gentemot mamma. Pappa har yrkat att vårdnaden om barnen ska tillkomma parterna gemensamt. Han har i andra hand yrkat att han ska tillerkännas ensam vårdnad om barnen. Pappa har vidare yrkat att ena barnet ska ha sitt stadigvarande boende hos honom. Slutligen har pappa yrkat att i vart fall ska barnen ha rätt till umgänge med honom varje vecka, från fredag till söndag. Mamma har bestritt samtliga av pappas yrkanden och för egen del yrkat att hon ska tillerkännas ensam vårdnad om barnen. För det fall att vårdnaden ska vara gemensam har mamma yrkat att barnen ska ha sitt stadigvarande boende hos henne. För det fall att barnen ska bo hos pappa har mamma yrkat att barnen ska ha rätt till umgänge med henne varannan vecka, veckor med jämna nummer från torsdag till påföljande tisdag.

Citaten från utredningarna som används i texten kommer att anonymiseras, vilket betyder att där ett namn förekommer i ett citat kommer det ersättas med antingen mamma, pappa, barn eller barnen.

Våld

Våld är en av de kärnkategorier som identifierades under kodningsarbetet av materialet. Det föll sig naturligt att ha våld som en kärnkategori till följd av att det är ett av urvalskriterierna för materialet och då något som återfinns i samtliga utredningar. Vidare upptar våld även stort utrymme i de utredningar där det framkommer uppgifter om mer omfattande våld. Att våld är centralt i utredningarna kan även förstås utifrån rubriksättningen då sju av nio utredningar innehåller ett separat avsnitt med en rubriksättning som på något sätt berör våld (1, 2, 4, 5, 6, 8 & 9). Övriga två utredningar (3 & 7) innehåller som sagt också uppgifter om våld men dessa har inte tilldelats en egen rubrik och våldet är därför inte lika explicit och tydligt belyst i texten.

Uppgifter om våld i utredningarna

Uppgifter om explicit våld i utredningarna som helhet grundar sig på vad aktuella personer i utredningen berättar att de upplevt eller varit utsatta för samt på uppgifter om huruvida någon part är dömd för ett våldsbrott. I de fall en person är dömd för våldsbrott framgår det i utredningarna att det är gentemot den andre föräldern. I åtta av nio utredningar (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 & 9) berörs våldsaspekten på något sätt i utredningens avslutande del *sammanfattning/bedömning*, detta oavsett om det förekommer att någon part blivit dömd för våldsbrott eller ej. Dock varierar det på vilket sätt våldet framskrivs, i vilken utsträckning det framskrivs samt hur resonemangen kring våld ser ut. I den nionde utredningen (7) framkommer uppgifter om psykiskt våld samt att den ena föräldern är dömd för misshandel, trots detta berörs inte våldet eller risken för att barnen ska bevittna eller utsättas för våld under sammanfattning/bedömning. Det framgår inte i texten varför en bedömning om detta ej har gjorts vilket väcker frågor kring om utredningen är korrekt genomförd av ansvarig socialsekreterare. Vidare följer funderingar om det är så att begreppet barnets bästa är så pass tvetydigt att det möjliggör att sådant som kan tyckas vara relevant för utredningen inte tas i beaktning. Här blir det tydligt att den subjektiva bedömningen hos utredaren har påverkat hur begreppet barnets bästa har tolkats samt hur utredningen har genomförts. Vi kan se att detta skulle kunna vara ett resultat av att begreppet inte är fyllt med någon konkret innebörd.

Det är i avsnitten där föräldrarna själva får lämna uppgifter om situationen och i samtal med referenspersoner som det i störst utsträckning förekommer uppgifter om våld. Oftast handlar det om att den ena föräldern berättar om att denne eller barnen har blivit utsatta för någon form av våld från den andre föräldern. Det framkommer även uppgifter om våld i vissa barnsamtal, dock framskrivs det i utredningarna som att barn framförallt svarar på korta frågor om våld medan det framskrivs som att föräldrarna berättar mer fritt och detaljerat om det förekommit våld. I vissa utredningar tillstår den anklagade föräldern för vissa uppgifter av våldet men i de flesta utredningar förnekar föräldern uppgifterna och då står ord mot ord. I utredning sex, där både polis och socialtjänst bedömt att det finns en allvarlig risk för dödligt våld, tillstår exempelvis pappan inte våldet: "Pappa har varken i tidigare utredningar, eller i denna utredning tillstått att det förekommit våld och inte tagit ansvar för sina handlingar. Hans uppfattning är att det inte finns någon konflikt mellan honom och mamma [...]" (6). Vidare förnekar även pappan i utredning fem uppgifter om att det förekommit våld: "Det har inte förekommit något våld mellan honom och mamma, pappa höll i mamma vid ett tillfälle

bara” (5). I utredning nummer tre erkänner pappa däremot att ett bråk har uppstått men utöver det är föräldrarna inte helt eniga om vilket våld som förekommit, då pappa bara delvis bekräftar det som mamma berättar: “Mamma uppger att pappa återkommande misshandlat henne under deras samlevnadstid, pappa tillstår ett bråk som blivit fysiskt” (3).

I utredningarna förekommer olika typer våld, framförallt handlar det om fysiskt och psykiskt våld men det förekommer också uppgifter om sexuellt våld, försummelse och latent våld. Exempelvis framgår det att det förekommit slag, hot om våld samt våldtäkt. Vidare finns det i samtliga utredningar uppgifter om att barnen har bevittnat våld mellan sina föräldrar: “Under utredningen framkommer det att pappa, både i hemlandet och i Sverige, har misshandlat mamma och att pojkarna har bevittnat våldet gentemot mamma” (1). Det förekommer också i tre av utredningarna (6, 7 & 9) uppgifter som säger att barnen har varit direkt utsatta för våld av den ena föräldern.

Bedömning om våld i utredningarna

Det framskrivs i tre av nio utredningar (1, 6 och 9) en argumentation kring risken för våld och att det är den risken som är avgörande för vilket beslut som familjerätten rekommenderar. I dessa tre utredningar befinner sig barnen tillsammans med den ena föräldern på skyddat boende eller har sekretessmarkerade uppgifter, vilket kan uttryckas som följande: “Mamma och barnen lever sedan flera år tillbaka med skyddade personuppgifter och skyddet har nyligen förlängts ytterligare två år” (6). Vidare förklaras det vara på grund av den andre förälderns tidigare våld och den fortsatta hotbild som dessa barn och föräldern lever med skydd. I samtliga tre utredningar gör utredaren bedömningen att det inte är till barnens bästa att ha reglerat umgänge med den förälder som tidigare utövat våld. Argumentationen har sin tyngd i att det finns risk att sekretessen och barnens samt den andra förälderns boende röjs “Det går inte att säkerställa att föräldern inte kommer få reda på var de befinner sig vid ett umgänge med sina barn” (9) och att det inte är lämpligt att lägga ansvaret av att behöva undanhålla sådan information på barnet vid ett umgänge. “Det blir ett allt för stort ansvar för barnen att behöva hemlighålla var de bor om sekretesskyddet består. Ett sådant ansvar kan inte läggas på barnen” (1). Utredarna gör alltså inte direkta uttalanden om att det är risken för våld som ligger till grund för bedömningen, men indirekt blir våldet avgörande då det finns en risk att föräldern söker upp barnen och den andra föräldern om sekretessen röjs och att det då också finns risk för våld.

Barnets bästa utifrån våldsaspekten

Under rubriken *Analytiskt ramverk* ovan har en sammanfattande definition gjorts av vad tidigare forskning, lagstiftning samt litteratur beskriver att barnets bästa är. Den sammanfattande definitionen innehåller aspekterna av att barnet på lång och kort sikt ska skyddas från våld, att barnets talan ska tas i beaktning vid beslut som rör denne och att barnet ska få möjlighet att utveckla och bibehålla en nära och god relation till båda sina föräldrar. Följande stycke kommer att fokusera på att analysera hur det ser ut i praxis gällande resonemang om vilket beslut som genererar minst risk för att barnet ska utsättas för eller bevittna våld.

Det framgår i utredningarna att barnets bästa avseende rätten att skyddas från våld blir det avgörande i de tre utredningarna (1, 6 och 9) som behandlats ovan. Detta kan ses då det i bedömningen framgår argument om att det finns risk att den våldsutövande föräldern får vetskap om vart barnen och den andre föräldern befinner sig. Det skulle i sin tur medföra en ökad risk för att barnen skulle kunna utsättas för eller bevittna våld. Här kan vi se att det i praxis läggs mer tyngd vid att försöka eliminera riskerna för att barnet utsätts för våld snarare än att försöka arbeta för att skapa en god och hållbar relation mellan barnen i fråga och deras våldsutövande förälder. En anledning till att risken för våld framskrivs som centralt i dessa tre utredningar skulle kunna vara att det är ställt utom rimligt tvivel att den våldsutövande föräldern faktiskt är våldsam. I andra utredningar där det förekommer uppgifter om våld är uppgifterna inte bekräftade och då kan det vara svårt att bedöma trovärdigheten i dessa. I samtliga tre utredningar (1, 6 & 9) är våldet bekräftat. I två av dessa utredningar (1 & 9) framskrivs att den ena föräldern blivit dömd för misshandel av den andre föräldern och i den tredje utredningen (6) framgår att det finns hög risk för partnervåld och att mycket allvarlig fara råder enligt två olika riskbedömningsinstrument. Följaktligen blir det, utifrån allvarlighetsgraden av våldet, barnets behov av att skyddas från att utsättas för eller att bevittna våld som blir det som prioriteras i bedömningen av barnets bästa och andra delar av begreppet kan ses bli sekundära.

Vad som är bäst på lång respektive kort sikt för barnet är som tidigare nämnt också en del av barnets bästa som analysverktyg. I utredningarna (1, 6 & 9) framskrivs det att barnen tillsammans med den ena föräldern har skyddade personuppgifter och/eller bor på skyddat boende just nu, hotbilden kan därför ses vara aktuell just vid den tidpunkt då utredningen skrevs och risken för våld går således att koppla till nutid, dvs kort sikt. Vidare saknas det i utredningen ett resonemang om hur risken för våld ser ut på längre sikt och om det på lång sikt också blir till barnets bästa att inte ha något umgänge med den föräldern som utövat våld. Utifrån vad som framskrivs i dessa tre utredningar verkar det alltså inte tillhöra praxis att som en del i barnets bästa även bedöma hur risken för våld ser ut på lång sikt.

En bedömning om att det inte är till barnets bästa att ha något umgänge med en förälder motsätter sig en annan aspekt av barnets bästa som säger att *alla barn har rätt till en god och nära kontakt med båda sina föräldrar*. Det är underförstått att det är svårt att bygga och bibehålla en god och nära relation mellan två personer som inte har någon kontakt med varandra. Att således göra bedömningen att barnet inte ska ha ett umgänge med den ena föräldern kan därför ses gå emot barnets bästa i en del. I dessa utredningar blir det den enskilda utredaren som får göra avvägandet av vad som blir till barnets bästa och vilken av aspekterna i begreppet som måste vägas tyngre. I dessa tre utredningar blir det tydligt att det är svårt att ta tillvara på och uppfylla alla de delar som begreppet barnets bästa kan innehålla, det måste således göras en prioritering av vilken aspekt som blir viktigast. "Alla barn har rätt till en god relation med båda sina föräldrar men umgänge ska inte ske under alla förhållanden" (9). Följaktligen var det att barnen i fråga inte utsätts för eller bevittnar våld som i dessa tre utredningar vara det som fick högsta prioritet i praxis.

Barnets talan

Barnsamtal i utredningarna

En central del i vårdnads-, boende- och umgängesutredningar är att belysa barnets talan och åsikter gällande sin situation. I sju av de nio utredningar som studerats (2, 3, 4, 5, 6 & 8) har barnets talan lyfts genom att utredaren har haft barnsamtal med de aktuella barnen, i en av utredningarna (9) genomfördes barnsamtal med ett av de två aktuella barnen. Anledningen till att samtal inte genomfördes med det andra barnet beskrivs i utredningen vara på grund av att barnet inte ville tala med utredaren. I de övriga två utredningarna (1 & 7) genomfördes inga barnsamtal med motiveringarna: "Bedömningen gjordes att ansvarig handläggare inte behövde ha barnsamtal med barnen utifrån att barnens önskemål i den aktuella utredningen inte är relevant utifrån skyddsaspekten" (1) och "Enskilt barnsamtal med barnen har inte genomförts utifrån att mamma inte ansett detta lämpligt utifrån tidigare utredningar och nuvarande situation" (7).

Genomgående i utredningar där barnsamtal genomförts presenteras barnsamtalen i sin helhet under en egen rubrik, utöver det återfanns delar av barnsamtalen även under den avslutande rubriken sammanfattning och bedömning i sex av utredningarna (3, 4, 5, 6, 8 & 9). Av de tre utredningar där barnens åsikter inte återfanns under sammanfattning/bedömning var det två av dem som inte genomfört barnsamtal (2 & 7) och en utredning som genomfört barnsamtal men där barnets åsikt inte lyfts fram i bedömningen (2). De delar av barnsamtalen som tagits upp under rubriken sammanfattning/bedömning handlar om barnets inställning till umgänge med föräldern som utövat våld samt om barnet har lämnat uppgifter om att barnet har bevittnat eller utsatts för våld.

Bedömning om barnets talan i utredningarna

Barnets talan är en av de kärnkategorier som identifierats under kodningsarbetet. I en av de nio utredningar (8) som studerats har barnets åsikt och inställning framskrivits som det huvudsakliga argumentet till bedömningen. I denna utredning är det barnets åsikter och inställning till umgänget med föräldern som blir det mest centrala i bedömningen, vilket det också hänvisas till i argumentationen för beslutet: "Därför blir utredarens förslag till beslut att barnet inte ska ha något reglerat umgänge med sin pappa, med hänsyn till barnets ålder och rätt till umgänge utifrån det egna intresset"(8). I övriga utredningar där barnets åsikter har varit en del av sammanfattning/bedömning har barnets talan fungerat som grund till bedömningen i två av dessa (6 & 9), i resterande utredningar där barnets talan återfanns var det en del av sammanfattningen snarare än bedömningen (3, 4 & 5). Skillnaden mellan utredning nummer åtta och utredningarna sex och nio är att bedömningen i utredning åtta helt framskrivs bygga på barnets åsikt och inställning, medan i utredningarna sex och nio är barnets åsikt och inställning endast en del av grunden till bedömningen om umgänge. Något som är anmärkningsvärt är att det i utredning två har genomförts barnsamtal men att inget av det som framkommit i barnsamtalet återfinns senare i bedömningen. Det framskrivs inte något resonemang eller förklaring om varför barnets åsikt inte tas i beaktan i bedömningen och i barnsamtalet i sin helhet framgår inte något om barnets egen inställning till umgänge

eller uppgifter om våld. Det väcker frågan om ansvarig utredare har ställt dessa frågor till barnet eller om det finns någon annan anledning som skulle kunna ligga bakom att denna information inte framskrivits i samtalet. Däremot kan det ses som en förklaring till varför delar av barnsamtalet inte återfinns i bedömningen, för att det i barnsamtalet i sin helhet inte framskrivits någon information som varit avgörande för bedömningen.

Det blir svårt att uttala sig om varför endast en av bedömningarna i samtliga utredningar baseras helt på vad barnet själv vill (8), dock kan en möjlig orsak vara utredarens bedömning av barnets ålder och mognad. I den utredning där barnets åsikt och inställning till umgänge blir avgörande för bedömningen är barnet 13 år gammal och det framkommer i argumentationen att “[...] med hänsyn till barnets ålder och rätt till umgänge utifrån det egna intresset” Här har det gjorts en bedömning av barnets ålder och mognad som resulterat i att barnets åsikt fått större utrymme. I utredning sex är tre barn aktuella i åldrarna 13, 11 och 9, ett barn är alltså i samma ålder som barnet i utredning åtta och det övriga två barnen är yngre. I denna utredning presenteras inte bedömning eller resonemang gällande ålder och mognad hos barnen dock har de uppgifter som lämnats handlat om våld vilket skiljer sig från utredning åtta där barnets uppgifter handlar om inställning till umgänge. Det kan antas att utredaren gjort bedömningen att barnen i utredning sex fungerar som trovärdiga uppgiftslämnare eftersom deras uppgifter är en del av bedömningen men att det även framkommit andra viktiga uppgifter under utredningen som också behöver inkluderas i bedömningen.

I utredning nio är barnen 11 år respektive 10 år, barnsamtal har endast hållits med barnet som är 11 år. Barnen i denna utredning är yngre än 13 år det vill säga yngre än barnet i utredning åtta, och det finns vidare ingen bedömning om barnens ålder eller mognad. Liksom i utredning sex har barnen här lämnat uppgifter om våld och beskriver: “[...] att hon varit rädd för pappa och att hon i dagsläget är mycket oroad och rädd för att pappa ska hitta familjen och slå dem igen” (6). Barnets talan är inkluderat i bedömningen men utgör inte hela grunden för den då det utöver detta även finns resonemang om bland annat föräldraförmåga, som också framskrivs som viktiga och avgörande.

I utredning åtta framskrivs det att utredaren inte ser någon risk för barnets hälsa eller utveckling med att ha umgänge med pappa, dock vill barnet inte ha umgänge med pappa och det kan tänkas vara så att när utredarna inte finner några övriga risker eller argument som talar emot umgänge läggs all tyngd vid barnets vilja, om denna uppnått “tillräcklig ålder och mognad”. De fall där utredarna dock ser risker som antingen styrker eller går emot barnets vilja inkluderas även dessa i bedömningen av vad som är till barnets bästa gällande umgänge. Följaktligen går det att se att om barnet då inte uppnått tillräcklig ålder eller mognad blir de övriga riskerna eller argumenten av större vikt än barnets egna talan.

Barnets bästa utifrån barnets talan

Utifrån ovanstående text kan vi se att barnets talan, som en del i bedömningen av barnets bästa, i praxis blir avgörande först när barnet bedöms ha uppnått tillräcklig ålder och mognad samt när det inte finns andra avgörande risker som gör det direkt olämpligt med umgänge.

I de utredningar som studerats finns det inget ärende där barnet uttryckt att denne vill ha umgänge samtidigt som utredaren bedömer risken med umgänge som så pass allvarlig att denne gör en bedömning som går emot barnets önskan om umgänge. Därav kan vi inte uttala oss om det i praxis är så att risken för våld framskrivs som mer avgörande än barnets egen vilja i dessa typer av utredningar. Däremot kan vi utifrån att barnets vilja endast framskrivs som avgörande i en av nio utredningar dra slutsatsen att barnets talan i bedömningen av barnets bästa i praxis generellt inte har samma dignitet som exempelvis risken för att barnet utsätts för eller bevittnar våld.

Föräldraförmågor

Den tredje kärnkategorin som kunde utläsas utifrån kodningen av materialet var föräldraförmågor. Det handlade då både om föräldrarnas förmåga att samarbeta med varandra, föräldrarnas eget mående, föräldrars engagemang samt förmåga att tillgodose barnets behov av skydd. I utredningarna benämns det alltså inte alltid som föräldraförmågor, men utifrån den kodning som gjorts har det i denna studie valts att gemensamt inkludera dessa faktorer som föräldraförmågor. Något som är viktigt att poängtera är att våld också påverkar föräldraförmågan, dock har våldet analyserats enskilt i studien eftersom att de är en central del i utredningarna. I samtliga utredningar har det genomförts samtal enskilt med varje förälder där föräldern har fått beskriva barnet, samarbetet med den andra föräldern, den aktuella situationen och bakgrunden till detta samt hur denne vill att vårdnad, boende och umgänge med barnet ser ut i framtiden.

Bedömning om föräldraförmågor i utredningarna

Bedömningen i fyra av de nio utredningarna (2, 3, 4 & 7) som fungerat som empiri i studien fokuserar på bristande föräldraförmågor. De bristande föräldraförmågor som beskrivs i utredningarna och som fungerar som argument för begränsat eller inget umgänge handlar om bristande förmåga att tillgodose barnets behov, föräldrarnas psykiska mående, bristande engagemang i barnets liv samt bristande samarbetsförmåga mellan föräldrarna. Utöver dessa fyra utredningar finns det en utredning (5) där utredaren bedömer att båda föräldrarna kan tillgodose barnets behov, vilket vidare framskrivs som argument till varför barnen bör ha umgänge med den förälder de inte har sitt stadigvarande boende hos.

Ytterligare något som framskrivs gällande föräldraförmåga är hur den ena förälderns föräldraförmåga påverkar den andra föräldern och vad det i sin tur ger för resultat gentemot barnet. Ett exempel på detta är: "Vi uppfattar att barnets mamma behöver känna sig säker på att pappas psykiska mående är stabilt. Först då tror vi att det skulle öppna upp för eventuell övernattnings" (2). Det blir här tydligt att utredaren lägger vikt vid hur pappans, i detta fall psykiska mående, påverkar mamman och vidare finns det inte någon reflektion hur pappans psykiska mående påverkar barnet i utredningen. Barnet är inte den primära personen som synliggörs och inte heller finns det ett vidare resonemang kring hur pappans påverkan på mamma får för konsekvenser för barnet.

Brister i samarbetsförmågan framskrivs som central i flera utredningars bedömningar, dock ser vi att det främst resoneras kring samarbetsförmåga i bedömning om vårdnad och boende

snarare än i bedömning om umgänge. Detta skulle kunna bero på att delad vårdnad och växelvis boende kräver ett särskilt gott samarbete mellan föräldrarna medan det vid umgänge är möjligt att anordna arrangemang där föräldrarna i princip inte har någon kontakt med varandra trots att barnet har kontakt med båda sina föräldrar. Det kan också tänkas att bedömningar om vårdnad och boende även påverkar bedömningar om umgänge, exempelvis när föräldrarna har delad vårdnad och växelvis boende blir umgänge en "icke fråga" eftersom att barnet redan har kontinuerlig kontakt med båda föräldrarna. Om det däremot beslutas att barnet ska ha sitt stadigvarande boende hos den ena föräldern så krävs det ett ställningstagande kring umgänge med den andre föräldern utifrån information om att

“Barn generellt utvecklas mest gynnsamt av att ha kontakt med båda sina föräldrar. Avsaknaden av en förälder skapar ett tomrum som i perioder under uppväxten kan påverka barnet genom obesvarade frågor och känslor av att ha blivit bortvald eller vara oönskad” (3).

Barnets bästa utifrån föräldraförmågor

Under rubriken *Analytiskt ramverk* ovan framgår det bland annat tre delar, enligt litteratur och forskning, av begreppet barnets bästa. Vilket är att: barnet ska skyddas från våld, föräldrars förmåga att tillgodose barnets behov och att barnet ska få en nära och god relation med båda sina föräldrar. Begreppet föräldraförmåga kan tolkas på ett sådant sätt att det får koppling till samtliga tre delar av barnets bästa vilket skulle kunna förklara varför flera utredningar lägger vikt vid föräldraförmågan. Eftersom föräldraförmåga delvis handlar om att kunna tillgodose barnets behov kan en förälder som utövar våld ses ha en form av bristande föräldraförmåga genom att denne brister i att tillgodose barnets behov av trygghet och säkerhet. Vidare kan vi se att föräldraförmåga i form av samarbetsförmåga med den andra föräldern också framskrivs i utredningarna vara något som påverkar barnet och som underlättar för barnet att kunna få en god och nära relation med båda sina föräldrar.

I utredningarna kan vi se att resonemang kring föräldrarnas föräldraförmåga i praxis kan användas för att motivera varför det är till barnets bästa eller inte att ha umgänge med den föräldern som barnet inte har sitt stadigvarande boende hos. Vi kan se i materialet att det i de fall där det inte framgår tydliga risker för barnet att ha umgänge med någon av föräldrarna så tycks argument kring god föräldraförmåga vara centrala i bedömningar om att det är till barnets bästa att ha umgänge med den förälder barnet inte bor med.

Förslag till utveckling av begreppet

Sammantaget utifrån det som tidigare tagits upp och beskrivits om barnets bästa som begrepp i denna studie kan vi se att det är ett begrepp som är kontextberoende och som har olika innebörder hos olika socialsekreterare, vilket också är i linje med vad som framgått i tidigare forskning. Det har också bekräftats att den subjektiva upplevelsen av ärendet hos de enskilda socialsekreterarna ges utrymme att påverka utredningen.

Vi kan se att en modell kring barnets bästa innehållande olika områden med faktorer som kan tänkas påverka barns hälsa och utveckling på lång och kort sikt skulle kunna verka gynnsamt för bedömningen av barnets bästa. En modell som socialsekreterarna kan utgå från i sina

bedömningar om vad som är det bästa för barnet skulle kunna bidra till dels ökad rättssäkerhet men också verka stöttande för socialsekreterarna i sitt arbete. Exempel på faktorer som skulle kunna vara med i modellen utifrån de som har framkommit i denna studie är våld, barnets egen vilja och föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets behov. Barnets bästa är dock ett begrepp som är relevant i andra utredningar också och modellen skulle därför kunna utvecklas med ytterligare områden som är relevanta att ta i beaktning vid bedömningar om barnets bästa i andra sammanhang. Denna modell skulle kunna fungera som en ram för utredarna i sitt arbete så att inget viktigt går miste om, men samtidigt kanske inte alla områden alltid behöver utredas och resoneras om i alla ärenden beroende på ärendets karaktär. Dock kan risken ses som mindre att något av relevans undgås i utredningen eftersom att utredaren då måste göra ett aktivt val att inte inkludera ett specifikt område och måste då ställa sig själv frågan om varför området inte är relevant. Modellen skulle således kunna bidra till en klarare bild av vad barnets bästa innebär och vilka kriterier som ska eller kan beaktas i en bedömning om vad som är till barnets bästa. Det kan även tänkas bli tydligare för både barnen och vårdnadshavare i sådana utredningar att veta vad det är som ansvarig utredare har utgått ifrån vid bedömningen om barnets bästa.

Diskussion

Studien syftar till att undersöka vad begreppet barnets bästa egentligen innebär i familjerättens vårdnads-, boende- och umgängesutredningar när det är aktuellt att utreda om barnets umgänge med en våldsutövande förälder. Den forskning som presenterades i studien visade på att det ofta var till fördel för barnet att ha umgänge med den föräldern som den inte har sitt stadigvarande boende hos men att det samtidigt finns forskning som visade på att våldet kunde fortsätta utövas under umgängestiderna (Barnombudsmannen, 2005; Halliday, 2008; Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013; Dahlkild-Öhmans, 2011; Forsell, 2016). Vidare visade både forskning och litteratur att begreppet barnets bästa är vagt och svårt att definiera. Det visade också att begreppet var kontextbundet och därför ständigt varierar i innebörd (Singer, 2012; Warshak, 2015; Baianstovu, 2012; Smeyers, 2010; Skivenes, 2010; Justitiedepartementet, 2005; Dahlkild-Öhmans, 2011; Eriksson, 2011; Unicef, 2019). Det visade sig att begreppet användes i en mängd olika sammanhang men att vad det exakt innebär inte är tydligt definierat.

Barnets bästa i utredningarna

Att innebörden av vad som är barnets bästa varierar blev bekräftat i denna studie utifrån att tre huvudsakliga bedömningsgrunder, även kallade kärnkategorier, identifierades i materialet. Här blev det tydligt att i vissa utredningar handlade barnets bästa framförallt om att eliminera risken för att barnet skulle utsättas för eller bevittna våld, i andra utredningar bedömdes barnets bästa framförallt vara de beslut där barnet fick sina behov tillgodosedda och i en utredning bedömdes barnets bästa vara i linje med vad barnet själv uttryckte att hen ville. Det är således resonemang om dessa bedömningsgrunder som framstår som mest betydelsefulla i förhållande till bedömningen av barnets bästa i de utredningar som studerats.

I början av studien belystes problemet med att barnets bästa är ett vedertaget begrepp som i nuläget inte har någon konkret förklaring av innebörden vilket då också blir problematiskt eftersom det lämnar ansvaret av att tolka begreppet till den enskilda socialsekreteraren. Vidare synliggjordes det problematiska med att ha en lagstiftning som i stort sätt lämnar allt till den enskilde individens tolkningar.

Något anmärkningsvärt som upptäckts under arbetet med denna studie är i de utredningar där föräldraförmågor har varit avgörande för den slutgiltiga bedömningen av vad som är barnets bästa. Exempelvis är utredning nummer fyra en av dessa utredningar där utredarna har bedömt att båda föräldrarna ska vara delaktiga i barnens liv, samtidigt har det tidigare i utredningen framgått uppgifter om att den ena föräldern utsatt den andre föräldern för både psykiskt, fysiskt och sexuellt våld som barnen ska ha bevittnat delar av. Utredaren beskriver att barnen upplevs vara trygga hos båda föräldrarna och det framkommer inget oroväckande i barnsamtal, men trots detta känns det anmärkningsvärt att ingen diskussion kring risken för våld har förts i bedömningen gällande boende och umgänge. Med tanke på att tidigare forskning (Dahlkild-Öhmans, 2011; Zeoli, Rivera, Sullivan & Kubiak, 2013; Forsell, 2016) belyser att det finns en risk att umgänge kan möjliggöra att våld fortgår även efter separation kan det tyckas vara en relevant diskussion för utredaren att föra i utredningen. Det kan tänkas vara så att utredaren inte bedömer uppgifterna om våld som trovärdiga eller att utredaren lägger mer vikt vid andra uppgifter i utredningen. Exempelvis kan det vara vad som framgår i mötet med barnen eller att föräldrarna överlag bedöms ha goda föräldraförmågor och därför diskuteras inte risken för våld, om så är fallet bör även sådana resonemang och slutsatser belysas i bedömningen för att påvisa hur utredaren har kommit fram till sin bedömning. Tidigare har det belysts att en central del i bedömningen av barnets bästa, både i tidigare forskning och praxis, är att säkerställa att barnet inte utsätts för eller bevittnar våld, när resonemang om detta saknas i en utredning så väcker det frågor om barnets bästa till fullo har beaktats i utredningen.

Nära och god relation med en våldsutövande förälder

Tidigare forskning lyfter problematiken kring att våldsutövande föräldrar ofta betraktas som tillräckligt bra föräldrar så länge de slutar utöva våld trots att dessa föräldrar i högre grad besitter bristande föräldraförmågor i övrigt samt är mer troliga att utsätta sina barn för exempelvis försummelse (Forsell, 2016 & Carter & Forsell, 2014). Detta är något som inte lyfts eller diskuteras i de utredningar som har studerats. Forskning visar samtidigt att det bästa för barns hälsa och utveckling är att ha kontakt med båda sina föräldrar, om kontakten är god (Halliday, 2008; Barnombudsmannen, 2005), borde vi inte då lägga mer fokus på att förbättra kontakten mellan barn och föräldrar? Utifrån att tidigare forskning lyfter denna problematik samt den delen av barnets bästa som säger att barnet har rätt till en god och nära relation med båda sina föräldrar, är detta ett område med stor utvecklingspotential. Mer fokus bör läggas på att lyfta fram de faktorer som behöver förbättras och utvecklas hos en förälder som utövar våld samt erbjuda insatser som kan arbeta med detta. Om mer fokus lades på att utveckla och förbättra föräldrarollen och föräldraförmågorna hos en våldsutövande förälder skulle det kunna resultera i gynnande effekter för barnet. Om det tydligt framgår i

utredningarna vad som behöver förbättras för att utredarna ska bedöma umgänge eller utökat umgänge som lämpligt så vet föräldern det. Detta är något som identifierats som bristfälligt i de studerade utredningarna. Om det också erbjuds insatser som kan arbeta med detta finns chansen att dessa föräldrar tar emot den hjälpen, vilket i sin tur skulle kunna leda till att deras föräldraförmågor förbättrades och att fler barn skulle kunna ha en god kontakt med båda sina föräldrar. Vi ifrågasätter inte att umgänge ska utebli om det innebär en fara för barnet, samtidigt är det viktigt att vara medveten om att kontakten mellan barn och förälder inte nödvändigtvis är nära och god bara för att ett umgänge finns reglerat. Att vidare lägga mer fokus på att arbeta med föräldrars föräldraförmågor så att de får insikt om hur deras beteende påverkar barnen kan vara lösningen för att börja utveckla mer kvalitet i umgänget. Förhoppningsvis kan barnet, trots att det förekommit våld tidigare, på så sätt få en bättre förälder som kan tillgodose barnets alla grundläggande behov.

Behov av vidare forskning

Denna studie har gjort anspråk på att undersöka vad som i praxis framskrivs vara till barnets bästa i vårdnads-, boende och umgängesutredningar där de förekommit uppgifter om våld. Detta med ett specifikt avgränsat område och där empirin också varit begränsad, därför kan studien inte göra anspråk på att generalisera resultaten eller de upptäckter som gjorts. Det som studien däremot kan svara på är hur barnets bästa i praxis framskrivs i de nio specifika utredningar som utgjort studiens empiri. Följaktligen finns potential till vidare forskning i form av att exempelvis genomföra studier med ett liknande syfte men med ett större urval, som då syftar till att kunna generalisera resultaten eller att ytterligare genomlysna vad barnets bästa i praxis innebär inom olika områden. Forskning som ger begreppet barnets bästa en tydligare definition och som uttryckligen förklarar dess innebörd i praxis skulle således kunna ge framtida socialarbetare ett större stöd och göra arbetet mer rättssäkert.

Studiens tillförlitlighet

De styrkor vi kan se med studien är bland annat att empirin är tillförlitligt på så sätt att materialet redan är nedskrivet och fastställt, informationen kan således inte förändras eller återtas som det exempelvis kan göra vid intervjuer. Det etiska dilemma av att ha barn som fokus i en studie undviks även när det empiriska materialet utgörs av dokument snarare än intervjuer med barn (Billquist & Johnsson, 2007). Genom att studien inte har direkt kontakt med respondenter så undviks etiska dilemman som kan uppstå i mötet med dessa. Vidare undviks också risken med att respondenterna tar skada eller påverkas negativt av sin medverkan i studien genom denna typ av datainsamling. Att empirin utgörs av handlingar som är klassade som offentliga handlingar ökar också studiens tillförlitlighet på så sätt att det är uppgifter som utomstående personer kan ta del av samt att det är uppgifter som är konstanta över tid.

Den kodning som gjorts i analysarbetet är empirinära på så sätt att kategorierna är identifierade utifrån det som finns i texten, vilket blir fördelaktigt för texten eftersom att det blir innehållet som styr studien snarare än externa teorier eller annan förförståelse. Detta kan

samtidigt vara en svaghet i studien då nya begreppsliga perspektiv inte appliceras på texten. Ytterligare kan vi se att studien möjligen begränsas av att inte använda sig av en teori vilket påverkar analysen i studien. Det kan ses som en begränsning på så sätt att studiens huvudbegrepp, barnets bästa, inte blir genomlyst ifrån ett nytt teoretiskt perspektiv, å andra sidan är detta inte syftet med studien. Syftet med studien är som tidigare nämnt att undersöka hur barnets bästa tar sig uttryck i praxis och teori blir inte avgörande för att kunna undersöka det syftet. Detta går också i linje med grundad teori där arbetet fungerar mer induktivt än deduktivt. Ytterligare en svaghet är att studien inte kan presentera en ny teoretisk modell, detta kan delvis tänkas vara på grund av att resultaten inte är generaliserbara. Det kan även vara på grund av att studien delvis har kunnat bekräfta de som tidigare forskning lyft om att begreppet är kontextbundet och därför svårt att skapa en teori som är kompatibel i alla typer av ärenden. Det vi däremot gör i studien är att presentera ett utkast till ett förslag på hur begreppet i sig skulle kunna fungera som en modell i olika bedömningar.

Slutsats - Begreppet barnets bästa

Analysen i studien tyder på att bedömning om vad som är barnets bästa blir situationsanpassat och att det är olika delar av barnets bästa som bedömningen lägger sin vikt vid. Bedömningen av barnets bästa blir upp till den subjektiva tolkningen hos den enskilda socialsekreteraren eftersom att det är beroende av ärendets kontext och specifika omständigheter för att kunna förutsäga vad som blir till barnets bästa på lång och kort sikt. Vi kan se att det är många osäkerhetsmarkörer i bedömningen kring vad som är till barnets bästa, vilket skulle kunna förklaras med att det är en omöjlighet att hitta en enskild förklaring på vad det bästa för barnet är. Det som är det bästa för ett barn i ett sammanhang kan vara i princip skadligt för ett annat barn i ett annat sammanhang (Í Baianstovu, 2012). Att försöka förutsäga vilket beslut som i dagsläget blir mest gynnsamt för ett barn i framtiden innebär också en osäkerhet, det går att ta i beaktning vad forskning och beprövad kunskap säger är mest sannolikt att utfallet blir i framtiden men det är inget vi kan säga med säkerhet.

Till sist

Avslutningsvis kan vi genom denna studie konstatera att det i utredningarna rörande vårdnad, boende och umgänge inte finns något bestämt sätt att i praxis definiera och motivera vad begreppet barnets bästa innebär konkret. Begreppet har olika innebörd i olika utredningar och är på så vis kontextbundet. Den vidare frågan hamnar då i rättssäkerheten av att använda sig av begreppet barnets bästa och hur det sociala arbetet påverkas av att i många meningar utgå från detta begrepp. Studien har lyft fram ett förslag på hur begreppet skulle kunna konkretiseras genom en modell och det finns utrymme för vidare forskning att utveckla denna. Dock kvarstår frågan om barnets bästa faktiskt är användbart, då det inte med säkerhet går att fastställa *det* bästa för barnet?

Referenslista

- Adams, C. (2006). The Consequences of Witnessing Family Violence on Children and Implications for Family Counselors. *The family journal*, 14(4), 334-341. DOI: 10.1177/1066480706290342
- Andersson, S. (2014). *Om positivism och hermeneutik : En introduktion i vetenskapsteori* (1. uppl.. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Baianstovu, R. (2012). *Mångfald som demokratins utmaning: En studie av hur socialtjänsten som välfärdsbyråkrati och moralisk samhällsinstitution förstår och hanterar kulturell mångfald*. Örebro Studies in Social work, Örebro Studies in Conditions of Democracy, 2012.
- Barnombudsmannen. (2005). *Barnets bästa: Barnombudsmannens synpunkter på frågor om vårdnad, boende och umgänge* (ISBN 91-87448-46-7). Hämtad från: https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/systemimporter/publikationer2/barnets_basta2005.pdf
- Billquist, L. & Johnsson, L. (2007). *Sociala akter som empiri. Om möjligheter och svårigheter med att använda socialarbetares dokumentation i forskningssyfte*. Socialvetenskaplig tidskrift. Vol 14 (1), 3-19. <https://journals.lub.lu.se/svt/article/view/15651/14135>
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Carter. Å & Forssell. A (2014) Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV) – relative neglect and children's needs. *Child & Family Social Work*, Vol.19(2), pp.185-193
- Dahlkild-Öhman, G. (2011). *Att börja tala med barn om pappas våld mot mamma: Radikalt lärande i arbetet med vårdnad, boende och umgänge: Radical Learning in Work with Custody, Residence and Contact Assessments*. Studia Sociologica Upsaliensia, 2011.
- Eriksson, M. (2011). CONTACT, SHARED PARENTING, AND VIOLENCE: CHILDREN AS WITNESSES OF DOMESTIC VIOLENCE IN SWEDEN. *International Journal of Law, Policy and the Family*, Vol 25(2): 165–183. Doi:10.1093/lawfam/ebr004.
- Forssell, A. (2016). *Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child–father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence*. (Doktorsavhandling, Örebro universitet, Örebro). Hämtad från: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:914439/SPIKBLAD01.pdf>
- Halliday, E. (2008) The role and function of child contact centres, *The Journal of Social Welfare & Family Law*, 19:1, 53-60, DOI: 10.1080/09649069708410198
- Justitiedepartementet. (2017). *Se barnet! Betänkande av 2014 års vårdnadsutredning* (SOU 2017:6). Stockholm: Elanders Sverige AB.

- Justitiedepartementet. (2005). *Vårdnad – Boende – Umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar del A* (SOU 2005:43). Stockholm: Elanders Sverige AB.
- Singer, A. (2012). *Barnets bästa : Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle* (6., [omarb.] uppl.. ed.).
- Skivenes, M. (2010). Judging the Child's Best Interests: Rational Reasoning or Subjective Presumptions?. *Acta Sociologica*, Vol 53(4): 339–353. DOI: 10.1177/0001699310379142.
- Smeyers, P. (2010). CHILD REARING IN THE “RISK” SOCIETY: ON THE DISCOURSE OF RIGHTS AND THE “BEST INTERESTS OF A CHILD”. *EDUCATIONAL THEORY*, Vol 60 (3): 271-284.
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1741-5446.2010.00358.x>
- Staf & Almqvist (2015) How children with experiences of intimate partner violence towards the mother understand and relate to their father. *Clinical child psychology and psychiatry*, Vol.20(1), pp.148-63.
- Strauss, A.L. & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif.: Sage.
- Thornberg, R. & Forslund Frykedal, K. (2015). Grundad teori. IA. Fejes, A & Thornberg, R (Red.) *Handbok i kvalitativ analys* (2 uppl., s. 44-70). Stockholm:Liber
- UNICEF. (2019). Barnkonventionen. Hämtad 2019-05-02 från <https://unicef.se/barnkonventionen>
- Vårdnadskommittén. (2005). *Vårdnad – Boende – Umgänge: Barnets bästa, föräldrars ansvar Del A* (SOU 2005:43). Stockholm: Elanders Gotab AB.
- Warshak, R. (2015). Securing Children's Best Interests While Resisting the Lure of Simple Solutions, *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol 56(1): 57-79. DOI: 10.1080/10502556.2014.972186
- Wattenberg, Troy, & Beuch. (2011). *Protective supervision: An inquiry into the relationship between child welfare and the court system*. *Children and Youth Services Review*, 33(2), 346-350.
- Zeoli, Rivera, Sullivan, Kubiak (2013) Post-Separation Abuse of Women and their Children: Boundary-Setting and Family Court Utilization among Victimized Mothers. *Journal of Family Violence*, Vol.28(6), pp.547-560.
- Lagar**
Föräldrabalk (SFS 1949:381). Stockholm: Justitiedepartementet